

Vrede aan de wereld! (En toen werd het oorlog), historische en culturele perspectieven op de Russisch-Oekraïense oorlog

**Pieter BOULOGNE &
Annemarie GIELEN (reds.),**
*Vrede aan de wereld! (En toen
werd het oorlog), historische
en culturele perspectieven op
de Russisch-Oekraïense oorlog,*
Leuven: Acco, 2025, 299 p.

IN twaalf essays brengen Annemarie Gielen en Pieter Boulogne met een dozijn experts diep-
gang en analyse over de oorlog tussen Oekraïne en Rusland. Ze vullen aan wat minder aan bod komt in de media: ze geven een mogelijke verklaring voor de oorlog en belichten de rol van de Russische taal in Oekraïne, het belang van de Krim, de rol van Belarus, hoe literatuur, film en onderwijs ingezet worden in de propagandastrijd, of de Russen Poetin steunen, de massale opvang van vluchtelingen in Polen, de effectiviteit van economische sancties, de repressie van de oorlogstegenstanders, de vredesbewegingen in Rusland, enz. Hieronder overloop ik de voornaamste standpunten.

Recensie door Jos van Dooren, historicus, master Oost-Europakunde

De belangrijkste verklaring voor Poetins inval in Oekraïne is volgens Tom Sauer (UAntwerpen) de uitbreiding van de NAVO en vooral de belofte om er Georgië en Oekraïne in op te nemen. Dat Poetin door de invasie in eigen land de democratiseringsgolf uit het Westen wist tegen te houden, is een tweede verklaring. Ondanks zijn tegenargumenten sluit Sauer niet volledig uit dat Rusland ook expansionistische neigingen heeft.

Peter Vermeersch (KU Leuven) leidt uit een analyse van de evolutie van Belarus af dat de oorlog in Oekraïne te lezen is als onderdeel van een bredere strijd tussen autocratie en democratie (de tweede verklaring volgens Sauer). Hij toont aan hoe Loekasjenko's repressie het pad effende voor Poetins invasie. Tot 2020 probeerde

Loekasjenko een middenpositie te bewaren tussen Europa en Rusland en presenteerde hij zich zelfs als een neutrale speler. Na de annexatie van de Krim stelde hij onderhandelingen voor in het neutrale Belarus, die leidden tot de mislukte Minsk-akkoorden. In 2018 probeerde hij de internationale dialoog rond veiligheid in Europa opnieuw aan te zwengelen. Pas in 2021, zeven jaar na de invasie op de Krim, aanvaardde Loekasjenko de Krim de facto en de jure als Russisch grondgebied, waardoor hij zich volledig achter Rusland schaarde. In 2022 faciliteerde hij zelfs de invasie van Oekraïne en sinds 2023 ondersteunt hij de Russische oorlogsvoering.

Vermeersch beschrijft de evolutie van de aanvankelijk marginale oppositie in 2006 tot het protest van de naar schatting 1 miljoen betogers die de vervalste herverkiezing van Loekasjenko in augustus 2020 niet pikten. Exitpolls toonden aan dat Sviatlana Tichanovskaja gewonnen had. Zij werd gedwongen haar land te verlaten. Duizenden vluchtten het land uit, dikwijls naar Oekraïne. Tienduizenden verdwenen in de gevangenis. Dat de Belarussische oppositie de strijd van Oekraïne

steunt en droomt van een democratische toekomst buiten de Russische invloedssfeer maakt Vermeersch ook duidelijk, maar hij wijst erop dat met het eventueel verdwijnen van Loekasjenko de Russische invloed niet zomaar afneemt.

Als verdediging voor de invasie geeft Poetin aan dat de NAVO Rusland bedreigde. Maar dat is volgens Egbert Fortuin (Universiteit Leiden) nonsens. Er is immers nooit een bewijs gevonden dat de NAVO plannen had om Rusland aan te vallen. Het tweede argument van Poetin dat er sprake is van genocide op Russischtaligen in Oekraïne is te gek voor woorden. Fortuin zoekt uit wat er dan wel aan de hand is met het Russisch in Oekraïne. Daarvoor gaat hij terug naar 1989. Toen werd Oekraïens de enige officiële taal van de Sovjetrepubliek Oekraïne, wat na de onafhankelijkheid van 1991 werd bevestigd. Pas onder de pro-Russische president Janoekovitsj werd in 2012 een wet aangenomen waardoor Russisch ook staatstaal werd in die regio's waar 10 procent van de bevolking Russisch sprak. 'Dat betekende de facto dat het de staats- en onderwijstaal werd in het zuiden en oosten van Oekraïne', schrijft Fortuin. Daar overheerste inderdaad

het Russisch, maar nog in 2001 was het Oekraïens in Loehansk in het zuidoosten de moedertaal van 30 procent van de bevolking en in Donetsk van 24 procent. In beide regio's stemde 83 procent van de bevolking in 1991 voor de Oekraïense onafhankelijkheid! Na de Majdanrevolutie en de annexatie van de Krim, beide in 2014, kwam er in 2017 'de Wet op het Onderwijs', die voorschrijft dat het Oekraïens de primaire onderwijstaal moet zijn vanaf het eerste jaar van het secundair onderwijs! Dat Russischtaligen die wet terecht als discriminerend ervaren, wil natuurlijk niet zeggen dat er sprake is van genocide, zoals Poetin beweert. Die taalwet die het Oekraïens promoot ten koste van het Russisch is inderdaad het gevolg van de oorlog die Rusland in 2014 begon, en niet de oorzaak van die oorlog.

Volgens Emmanuel Waegemans (KU Leuven) wilde Poetin met de annexatie van twistappel de Krim in 2014 ondermeer de Russische vloothaven in Sebastopol veiligstellen. De annexatie was en is dus meer dan de terugname van het kuuroord dat ooit van alle Russen en andere Sovjetburgers was. Russisch was toen de dominante taal op de Krim, ook nadat Chroesjtsjov in 1954 de Krim aan de Sovjetrepubliek

Oekraïne had gegeven en na de immigratie van honderdduizenden Oekraïeners en pogingen om de Krim te oekraïeniseren. In 1998 werd de Krim zelfs een autonome republiek binnen Oekraïne en Russisch de belangrijkste officiële taal, ook in het onderwijs.

Elena Solonina (VUB) en Pieter Boulogne (KU Leuven) onderzochten het literatuur- en cultuurbeleid onder Poetin. De parallellen met de Sovjettijd zijn duidelijk. Opnieuw moeten schrijvers ingenieurs worden van de Russische ziel en propagandisten van het regime. Wie niet mee wil, wacht gevangenis en strafkamp. Onder Gorbatsjov verdween de censuur maar ook de dissidente schrijver. Schrijvers en dichters werden in de jaren 1990 apolitiek. Maar dat de regering cultuur en media toch wil controleren, wordt onder Poetin duidelijk. Vanaf 2007 kunnen rechters kunstwerken bestempelen als extremistisch. In 2012 werd de buitenlandse-agentenwet ingevoerd. Eerst werden organisaties en media verboden. Na de invasie van 2022 volgde de repressie van theatermakers en schrijvers die zich tegen de oorlog verzetten, zoals de populairste geschiedenis- en detectiveschrijver Boris Akoenin. Anderen

laten zich voor Poetins kar spannen en verheerlijken oorlogshelden in (strip)verhalen voor kinderen. Ook de Schrijversbond die subsidies verdeelt onder Poetingetrouwen is terug en wel onder leiding van Vladimir Medinski – Medinski is vandaag de ‘assistent’ van Poetin.

Otto Boele (Universiteit Leiden) beschrijft hoe het Filmfonds en het Militair-Historische Genootschap onder leiding van diezelfde Vladimir Medinski de filmindustrie in de gewenste richting sturen: die van het gezin, de traditionele waarden, de historische grootsheid van Rusland, de glorie op het slagveld ... Een steeds explicieter wordende lijst van gewenste thema's geeft de makers de te volgen koers aan. Dat fictie daarbij als feit wordt voorgesteld deert blijkbaar niet.

Met voorbeelden illustreert Piet Van Poucke (UGent) het verschil tussen de Russische kritische geschiedenishandboeken van de jaren 1990 en de huidige patriottische geschiedenis. Zoals onder Stalin benadrukt die de angst voor de dreiging uit het Westen. Vladimir Medinski – hij weer – is coauteur van een van de weinige nog toegelaten handboeken voor de laatste jaren van het secundair onderwijs.

Typisch voorbeeld is hoe het handboek het Molotov-Ribbentropact voorstelt. Volgens het boek dwongen de Duitsers Stalin om een niet-aanvalspact af te sluiten, omdat onderhandelingen met Frankrijk en Engeland waren mislukt. Over het bloedbad van Katyn geen woord.

Anna Namestnikov en Ben Dhooghe (beiden UGent) buigen zich over de Russische literatuur van emigranten. Zij plaatsen vooral de dissidente auteurs Viktor Jerofejev met *De Grote Gopnik* en Darja Serenko met *Ik wens as voor mijn huis* in de kijker. In *De Grote Gopnik* is Poetin een gopnik, een straatboef die het Russische volk gijzelt. Of heeft dat volk zich aan de Grote Gopnik onderworpen? Feministe Serenko verwerkt in haar boek dan weer haar detentieverleden en haar strijd tegen de oorlog.

Anna Kiesel (KU Leuven) zoekt een verklaring voor de solidariteit waarmee meer dan een miljoen Oekraïense oorlogsvluchtelingen in Polen worden opgevangen. Voor de invasie werden Oekraïners gemarginaliseerd en zorgde vooral de herinnering aan de massamoorden op Polen door Oekraïense nationalistten in 1943 voor wrevel. Maar na de invasie

van 2022 zijn ze bondgenoten in de strijd voor democratie en tegen de Russische overheersing.

Dat driekwart van de Russen Poetin en de invasie steunt, probeert Joris Van Bladel (Egmont Instituut) te verklaren en te nuanceren door de analyse van de gegevens en inzichten van toonaangevende opinie-instellingen zoals het Levada-instituut. Hij toont aan dat de reële steun voor Poetin, afgaand op indirecte signalen, lager ligt dan de 75 procent die officiële peilingen suggereren. Met de Russische sociologe Jelena Koneva wijst Van Bladel op de paradoxale situatie dat mensen Poetin steunen, zelfs als ze het niet met hem eens zijn.

Econoom Koen Schoors (UGent) vindt dat de economische sancties tegen Rusland van cruciaal belang zijn, om het einde van de oorlog te bespoedigen en zo levens te redden. Maar hij beschrijft ook hoe die sancties worden omzeild via derde landen, vervalste documenten en de Russische schaduwvloot. Hij benadrukt dat ook het prijsplafond op olie en gas en de exportsancties op lange termijn effectief zijn om Rusland onder druk te zetten.

Was of is er een vredesbeweging in Rusland? Waarom staan de Russische

vredes- en burgerbewegingen sinds 1991 zo zwak? Annemarie Gielen (Pax Christi Vlaanderen) drukt ons met de neus op de feiten. Sinds het repressieve staatsstelsel met de KGB in 2000 KGB'er Poetin als president aanstelde, zijn nieuwe politieke partijen bij wet onmogelijk gemaakt. De internationale historische en burgerrechtenorganisatie Memorial, die is gegroeid uit de mensenrechtenbeweging, onderzoekt wel de terreur van Stalin tot Poetin maar wordt verboden. De (Sovjet)terreur is terug en sluit 'buitenlandse agenten' en 'verraders' via schijnprocessen op in gevangenissen, strafkampen en psychiatrische instellingen. Toch is er verzet tegen de oorlog en de militarisering. Gielen beschrijft een zestal bewegingen van soldatenmoeders en gewetensbezwaarden en belicht drie casussen van politieke gevangenen. Zij roept ons op om solidair hun verhaal te verspreiden en te blijven steunen, want 'enkel dan kan (de) oorlog echt stoppen'.

Vrede aan de wereld is waarschijnlijk het belangrijkste boek dat sinds februari 2022 geschreven is in het Nederlands over de oorlog in Oekraïne. ●